

**34 frågor och (försök till)
svar som berör
HEMLÖSHETEN**

**Göran Bengtsson
Socialpedagog**

Innehållsförteckning

Bakgrund

Syfte

Begrepp

1. Varför blir man hemlös?
2. Vilka blir hemlösa?
3. Hur ser samhället på den hemlöse och hur ser den på sig själv?
4. Hur försörjer sig den hemlöse?
5. Hur ser det ut historiskt?
6. Minskar eller ökar antalet hemlösa?
7. Hur ser den nya hemlösheten ut?
8. Är det individens eller samhällets fel?
9. Hur lever den hemlöse?
10. Hur förändras situationen för den hemlöse när samhället förändras?
11. Ska vi tycka synd om den hemlöse?
12. Lever den hemlöse i eller utanför samhället?
13. Är hemlösheten vår tids fattigdom?
14. Hur ser situationen ut för den hemlöse mannen?
15. Hur ser situationen ut för den hemlöse kvinnan?
16. Hur ser situationen ut för den psykiskt sjuke som är hemlös?
17. Hur ser situationen ut för den hemlöse missbrukaren?
18. Hur ser situationen ut för ungdomar som blivit hemlösa?
19. Hur ser situationen ut för invandraren som är hemlös?
20. Hur ser bostadsmarknaden ut för den hemlöse?
21. Har alla rätt till en bostad?
22. Vilka typer av alternativa boende finns det?
23. Varför ökar vräkningarna?
24. Går det att hitta boende för de som kanske inte klarar ett eget boende?
25. Vilket är störst problem för den hemlöse? Bostaden eller den sociala problematiken?
26. Vad finns det för olika för- och nackdelar med härbärgen?
27. Vilka frivillig organisationer finns det?
28. Vilket syfte har frivilligorganisationerna och vilken roll har de mot de hemlösa?
29. Hur påverkar ensamheten den hemlöse?
30. Hur ser det ut för de hemlösa i Västeuropa?
31. Hur ser framtiden ut för den hemlöse?
32. Kommer det alltid att finnas hemlösa?
33. Går det att förebygga och minska hemlösheten?
34. Hur ska vi bemöta den hemlöse?

Avslutning och sammanfattning

Bakgrund

10-år har nu gått sen jag stötte på hemlösa mer tydligt i mitt liv. En resa nere i drogernas och prostitutionens Amsterdam blev min första och nära erfarenhet till hemlösheten och den sociala problematiken. Tidigare hade jag levt ett ganska skyddat liv i en underbar kristen familj och ett arbete inom affärsbranchen. När jag gick en bibelskola så var vi några stycken som stack ner till Amsterdam för att under ett antal dagar leva med ett kristet team och försöka sprida lite glädje i ”red light distrikt”. En chockande upplevelse för oss men samtidigt en normalt tillvaro för dem. Droger, prostitution, hemlöshet, kriminalitet, uteliggare, våld och så vidare är tyvärr en del av många människors verklighet i samhället idag.

Amsterdamresan var den första av det som senare skulle bli ett antal resor runt om i världens problemområden. Några år senare var jag fast övertygad om att detta var mitt framtida liv och jag utbildade mig till socialpedagog. Om drogerna varit det område som jag studerat i ett antal år så blev ett av mina första jobb mer inriktat på hemlösheten. Ett boende för akut hemlösa skulle startas upp och jag fick förfrågan om jag ville vara med och starta upp det. Efter viss tvekan svarade jag Ja och i och med detta boende så har jag kommit i mycket nära kontakt med de människor som ofta anses tillhöra samhällets bottenklass. Förutom boendet som nu varit igång i snart tre år så har jag även fått förmånen att möta de hemlösa i dagcaféer, natthärbärgen och genom fältarbete.

Syfte

Allt som oftast har jag stött på en förbluffande okunskap bland ”Svensson” vad det gäller hemlöshet och annan social problematik. En okunskap som blir lite som ett antiklimax när den sociala problematiken kryper närmre och närmre samhället. Från början kan man förtränga hela problematiken men efter ett tag tvingas man att acceptera den. Frågorna är många men svaren ofta få.

Min förhoppning är att detta material ska bli ett lättläst häfte där de som inte har någon större koll på hemlösheten kan få lite mer ”kött på benen”. Jag hämtar mina svar från olika böcker, artiklar och annat material. Men en stor del av svaren kommer också från alla de hemlösa och uteliggare som jag själv stött på under resans gång. Som läsare har du antagligen en annan uppfattning i vissa frågor och svar men jag vill betona att detta är ett område där allt långt ifrån är svart eller vitt. Utan allt som oftast finns det ett antal svar bakom varje fråga. Ibland kan det till och med vara så att svaren är lika många som det finns individer.

Begrepp

Bostadslösa, hemlösa, uteliggare..... Inte allt för sällan så får man en fråga som exempelvis: hur många hemlösa finns det? När man därefter ger ett svar så visar det sig att personen i fråga egentligen menade antalet uteliggare. Det blir ofta en begreppsförvirring. Därför tror jag det är ett måste att tydlig göra begreppen innan vi går vidare. För även om de ibland går in i varandra så är svaren ibland totalt olika.

HEMLÖSA: Vilka personer är hemlösa? Är det dom som sover på gatan? Är det de som finns i fängelser? På någon institution för psykiskt funktionshindrade? Studerande som inte fått någon bostad? Eller.....

Christopher Jenks (1994) hävdar att för att överhuvudtaget gå in på detta begrepp så måste vi börja med att klargöra vad ett hem är.

VAD ÄR ETT HEM? Ordet "hem" är fornnordiskt och kunde betyda både hus, hemort och värld enligt Svenska akademins ordbok. Under 1700-talet började positiva känslor att knytas till ordet och i 1800-talets borgerliga kultur blev hemmet något mer än en boplat. Det blev "den lilla varma världen" som var något radikalt "annorlunda än den stora, anonyma och lite kylslagna världen där ute" (Löfgren 1997). I "hemmet" finns också rytmer, ritualer, struktur, delaktighet och gemenskap. En hemlös sa en gång till mig att "- ett hem är en plats där jag kan stänga en dörr efter mig".

Ordet hemlöshet borde ju logiskt vara någon som är utan detta. Socialstyrelsen beskriver det enligt följande: "*Personer som saknar egen eller förhyrd bostad och som inte bor i något stadigvarande inneboendeförhållande samt är hänvisade till tillfälliga boende alternativ*". Till de hemlösa räknas såldes personer som bor på institutioner eller härbärgen och som inte har någon bostad ordnad vid en eventuell utskrivning. Till de hemlösa räknas också personer som tillfälligt bor hos kompisar eller bekanta. Däremot räknas inte personer som tillfälligt bor i andra hand eller bor inneboende hos någon anhörig.

Inte allt för sällan så har det funnits en negativ laddning i ordet hemlöshet. Utanförskap, social misär, kriminalitet är begrepp som förknippats med hemlöshet.

Från undersökning gjord i Göteborg (Expertutlåtande 2000) kan man läsa de hemlösas egna definition och tankar om hem och hemlöshet. De beskriver hem som; *att ha något gemensamt, en plats med de som man älskar, en plats där man kan stänga dörren, värme, tak över huvudet, ett tryggt ställe och en plats där man slipper ovälkomna besök.*

Att vara hemlös beskrivs av samma personer som; *otrygghet, rotlös och att hela tiden bli bortkörd.*

BOSTADSLÖS: Här läggs betoningen mer på det fysiska, själva bostaden istället för helhetsbegreppet om hemmet. Sahlin (1992) menar att det är avsaknaden av en faktisk fysisk position, att sakna eget kontrakt, lägenhet eller boplat. Enligt detta kan en person vara hemlös utan att vara bostadslös. Här läggs betoningen "hem" mer på den inre värmen och gemenskapen och saknar man den så kan man enligt flera forskare ha en avsaknad av framför allt själva hemkänslan. Att man kan vara hemlös men samtidigt ha bostad råder ganska tydligt. Men kan man vara bostadslös (i fysisk mening) men ändå känna att man inte är hemlös? En inte helt enkel fråga att besvara men jag tror att det finns enstaka människor som finner en viss hemkänsla i en subkultur på gatan. När jag mött en del människor så kan jag ibland få för mig att vissa hellre väljer en viss gemenskap på gatan än ensamheten i en lägenhet.

UTELIGGARE: Begreppet uteliggare syftar på de personer som sover ute på parksoffor, under broar, i containrar och så vidare. Men också personer som sover inomhus på platser som inte är avsedda för boende (i tunnelbanor, rivningshus, parkeringshus, offentliga toaletter, portuppgångar) med flera platser. Uteliggarna ses som en delmängd av de hemlösa. (Svärd 1998)

Sen finns de ett antal som "pendlar" mellan att vara uteliggare och hemlös. Det är inte ovanligt att de under den varmare årstiden väljer att sova ute och då hamnar de under

begreppen "uteliggare". När kylan kommer eller något annat uppstår så hamnar de istället under begreppet "hemlösa". De väljer kanske ett härbärge eller ett boende. Är personen kriminell så kan det ibland röra sig om en fängelsevistelse och även då sätts individen under begreppet "hemlös".

1. Varför blir man hemlös?

Någon har sagt att det här finns lika många svar som det finns antal hemlösa. Det kan jag till viss del hålla med om men samtidigt så kan man se vissa anledningar som kanske mer än andra är grunden till att det blir som det blir.

För några år sedan så var jag en hel del på vårt dagcafé för hemlösa. Jag tog mig tid att gå djupare in i många människors liv och jag insåg att det ofta fanns stora personliga kriser bakom varje människa. Bortgång av en nära anhörig var och är en ganska så vanlig anledning. Inte allt för sällan är det just frun som gått bort.

Michael R Sosin (1992) talar om olika förklaringsmodeller på varför en människa blir hemlös.

1. Den första innebär att individen själv har tagit avstånd från samhället.
2. Den andra utgår ifrån individens egna brister. Kanske han är psykiskt sjuk, missanpassad eller har ett missbruk.
3. Den tredje innebär att bristen på arbete och inkomster ligger bakom hemlösheten.
4. Den fjärde betonar sociala och institutionella faktorer. Det handlar här om avsaknad av ett skydds nät och att samhällets administrativa ram inte når fram till den enskilde individen som hamnat fel.

En viktig fråga i dagens samhälle är var tyngdpunkten ligger. Är det i bristen av att få tag i en bostad eller är det en socialproblematik bakom. Personligen anser jag att det i de allra flesta fall är en social problematik bakom.

Vad kan det då finnas för andra anledningar?

Livskriser av olika slag är en vanlig förekommande anledning. Frun eller någon annan i familjen avlider. Eller tar någon ut skilsmässa. Efter att ha levt många år med sin fru eller man vill denne av någon anledning skilja sig. Allt det man byggt upp under lång tid raseras och inte allt för ovanligt tar man till flaskan. Har man inte vänner och anhöriga som kan dra upp en snabbt så finns det risk att alkoholen tar över livet. Efter ytterligare en tid så klarar man inte att gå till jobbet. Samtidigt försämras den ekonomiska situationen och det blir inga pengar kvar till att betala hyran. Vräkningen kommer som nästa slag och det som började med en personlig tragedi för kanske ett år sedan är nu ett totalt kaos. Man hamnar på noll och man blir beroende av socialtjänsten. Har individen väl hamnat där är steget inte långt till tyngre droger. Inte sällan har jag upplevt liknande scenario av de hemlösa som jag träffat. En ända sak kan leda till att allt rasar efter hand. "En olycka kommer sällan ensam" heter det och här kan man verkligen få belegg för att det är så.

Att missbruk är en början på hemlöshet är ganska vanligt. Men å andra sidan så är missbruk i stort sätt alltid ett symptom för att något annat inte är bra. För ungdomar är det i dagens samhälle inte ovanligt att ett trasigt familjeförhållande eller strul i skolan är början till att en person börjar med droger.

Ensamhet och känslan av att inte vara älskad är en annan. En problematik som jag tror ökar avsevärt.

Psykisk sjukdom och brist på vård är en annan anledning. 1994 så trädde psykiatireformen i kraft. 28 000 psykiskt sjuka människor på institutioner skulle ut i samhället och "normaliseras". Vad blev de av alla dem som inte hade ett väl fungerande nätverk runt omkring? Det bästa sättet att mildra sina psykiska besvär tillfälligt var genom att börja med droger. Sen gick snabbt utför för många av alla dessa som redan hade det tufft.

2. Vilka blir hemlösa?

Kan alla bli hemlösa? Ja, det är en fråga som det kan diskuteras mycket kring. Min personliga uppfattning är dock glasklar och det är att ALLA KAN BLI HEMLÖSA! Jag har suttit i mer än ett sammanhang och belyst detta. Alltid är det någon som hävdar motsatsen. Vid ett sammanhang hamnade jag i en diskussion med en "fin" tjej som hävdade att hon aldrig skulle kunna bli hemlös. Hon hade allt och hennes omgivning såg sån ut och hon aldrig skulle kunna hamna på gatan. Jag ska inte förneka att jag blir rädd när jag hör sådana människor samtidigt som vi givetvis måste ha en öppenhet för att alla har olika åsikter. Jag är dock ganska övertygad om att vissa människor har större chans att INTE hamna på gatan genom en trygg uppväxt, ett bra umgänge, familj och så vidare. Men låt oss vara så drastiska att hela din familj skulle köra ihjäl sig i en bilolycka. Du tar till flaskan för att döda ångesten, dina vänner håller sig borta för de vet inte hur de ska bete sig. Depressionen kommer snabbt och du sitter där själv i ditt kaos. Steget är då inte långt borta att du sjunker ytterligare.

Jag har sett de mest företagsamma arbetarna och familjemedlemmar hamna på gatan och jag är väl medveten om att risken finns även för mig om allt i min närhet skulle rasa.

Det vi kan se i litteratur och i verkligheten är att det ofta är mannen som hamnar på gatan. Männens dominerar fortfarande antalet hemlösa och uteliggare ganska så markant. Trenden tyder dock på att det blir fler och fler kvinnor. Steget till att det skulle bli lika många som männen är dock fortfarande långt. Den här frågan ska vi gå in på närmare senare men jag tror att en anledning till att det är så är att männen i allmänhet lämnar hemmet tidigare än kvinnorna. När kvinnorna väl hamnar på gatan är de ofta i betydligt sämre skick än männen.

I en undersökning av socialtjänsten (1993) så visar den att snittåldern är 38 år, kvinnorna är något yngre än männen. 83 % var män och 17 % kvinnor. 90 % var ensamstående och mindre än 10 % levde på egen inkomst från arbete. Nio år har gått sen undersökningen gjordes och det man kan utläsa i denna något knapphändiga statistik i jämförelse med idag är bland annat att antalet kvinnor ökat. Min personliga omdömning idag är att 20-25 % är kvinnor. Detta understryker dokumentation från vårt eget dagcafé som varje dag besöks av mellan 50 och 60 hemlösa. Av dem så är cirka 10 till 15 kvinnor.

Borgny och Qvarlander (2000) skriver att ungefär 1000 är högst 25 år. Den egna försörjningen genom arbete har här minskat till 3 %. 70 % är missbrukare, 35 % har psykiska problem och en fjärdedel innefattar både psykiska problem och missbruksproblem. Kvinnorna har ofta psykiska problem medan mannen oftare har problem med missbruket.

Sammanfattningsvis är jag övertygad om att ALLA kan bli hemlösa. Givetvis spelar din bakgrund en stor roll. Kommer du från ett hem med exempelvis föräldrar som är missbrukare och där du inte fått någon värme och kärlek som barn är risken givetvis större att du själv

drabbas av en socialproblematik. Kommer du istället från en familj som gett dig allt av kärlek och närhet som man kan tänka sig så tror jag också att chansen är större att man klarar sig i framtiden. Men ingen vet vad som kan hända. Ofta när jag mött hemlösa så har det varit en speciell situation som varit utlösande för att de senare har fallit. Jag har sett allt för många som varit lyckligt gifta, haft barn, arbete och en socialtillhörighet som senare har fallit igenom totalt. Därför tror jag att en del har mindre chans att råka illa ut men att ingen är helt säker.

3. Hur ser samhället på den hemlöse och hur ser de själva på sin situation?

Här tror jag att vi måste börja med oss själva och se på hur vi ser på den hemlöse. Innan jag själv valde detta yrke så var de hemlösa ofta något jag förknippade med "alkoholisterna på parkbänkarna utanför systemet". Jag ska inte säga att jag vände bort blicken när jag gick förbi men tyvärr var det nog inte långt ifrån. Jag såg dem som något halvfärligt som jag inte visste hur jag skulle bete mig emot. Samtidigt som det fanns någon form av medlidande i mig så kunde jag även känna ett visst agg mot dem. Ett agg som jag grundade på deras uppgivenhet och meningslösa tillvaro.

Jag gissar att min egen tidigare bild är ganska så överens stämmande mot vad gemeneman tycker. Idag inser jag dock att det ofta handlar om brist på kunskap. Sahlin (1994) skiljer på de hemlösa och menar att de som "bara" är hemlösa beteckna av allmänheten som "stackare" medan den missbrukande hemlöse ses som en "skurk". Den siste ser samhället ofta som en kriminell människa som borde sluta med sitt missbruk och börja arbeta som alla andra.

Swärd (1998) talar om hemlösheten som ett fattigdomsbevis med svält och omgivningens förakt och risk för övergrepp. Även han talar om att han mött en delad attityd; de skötsamma hemlösa och missbrukarna. Den svenska forskaren Lars Lidström (1993) menar att de hemlösa är de som vi prioriterar sämst. Vi ser se ofta som hopplösa fall som inte kan tillföra samhället något. Han menar vidare att vi blivit sämre och sämre på att ta emot de hemlösa.

Bejer (1998) menar att till och med inom sjukvården och socialtjänsten (där alla verkligen borde behandlas lika) sker behandlingen på olika vis. Hon citerar Ingrid Jerkland som menar att det handlar om människosyn. Hon skriver att vi måste börja se det friska hos de hemlösa istället för att belysa problemen kring den enskilde. Personligen kan jag verkligen undanstryka att jag OFTA har mött en oerhört negativ attityd och nonchalans när jag varit med våra hemlösa hos framför allt sjukvården. De hamnar verkligen längst ner i prioriteringen. Även hos polisen och andra myndigheter har jag mött mycket negativa tongångar. En polis som var förbi vårt boende strax efter det att vi öppnat uttryckte följande: "*Har det startat ännu ett sånt ställe med en massa kräk*".

Jenner (1992) skriver i sin bok pygmalion i missbruksvården om pygmalioneffekten. Den innebär kort och gott att: "*du blir själv som din omgivning behandlar dig*". Detta kan man se tydligt när vi går in och ser lite på hur de hemlösa ser på sig själv.

I tidningen situation Stockholm kan vi läsa om ett antal hemlösa om sitt liv i termer av; förnedring, smutts, utomjordingar, luffare, andra klassens medborgare och så vidare. Thörn, Rosengren, Magnusson (2000) talar ofta om den maktlöshet hon mött hos de hemlösa.

Jag vill inte förneka att tror att många hemlösa har en del i skulden att de blivit hemlösa. Även om situationen runt omkring varit tuff så har du givetvis ett val att exempelvis ta till flaskan.

Men har du väl trillat en bit ner från samhället så har jag mött en tragisk bild där samhället mer eller mindre stampar på den enskilde individen. För att komma upp igen på en bra nivå så måste man vara oerhört stark. Och vem är egentligen det när man hela tiden upplever motgång efter motgång. Steget till att bli ännu mer destruktiv är ofta betydligt enklare. Det ordet som jag upplevt som det mest genomträngande när jag mött mina hemlösa är en brist på själv förtroende och ett oerhört negativt självbild. Något som jag inte är det minsta förvånad över. För har du blivit stampad på gång efter gång och hela tiden mött motgångar så är det inte enkelt at vara stark och tro på sig själv.

4. Hur försörjer sig den hemlöse?

Här kan man skilja på två olika grupper av hemlösa. Den ena gruppen är de som fortfarande är inne i systemet. De har ofta en socialsekreterare som de är har kontakt och här kan det även finnas andra sporadiska kontakter som läkare, psykologer, tandläkare med flera.

Sen finns det en liten grupp där man ofta finner en oerhört stor besvikelse inom. Det är dem som på något sätt hamnat i en lång och svår kontakt med myndigheter och valt att avbryta den totalt. Dessa är alltid uteliggare och de har valt att flytta ut i tält, något skjul i skogen eller liknande.

Vi börjar med den första gruppen: Denna grupp kan man å andra sidan dela in i ytterliggare två större grupper. Den första av dessa är de som har förtidspension eller en vanlig pension. Borgny, Qvarlander (2000) skriver att denna grupp innefattar 25 % av de hemlösa. Fransén, Ågren (1987) talar om 18% som har pension. Stadig (1987) 37 %, Fransén med flera (1990) om 38 %. Personligen gissar jag att Borgnys och Qvarlanders siffror från år 2000 är ganska så realistiska med dagens siffror. Ungefär en fjärdedel tror jag är en rimlig siffra.

Vad som har orsakat att en hemlös fått förtidspension är många anledningar. En del har fått förtidspensionen innan man blev hemlös. Det kan här handla om olika typer av skador. Sen finns det de som har blivit så skadade fysiskt av ett missbruk så att de fått en förtidspension. Ibland kan jag känna att en del myndigheter är lite för snabba med att ge tunga missbrukare en förtidspension. Något som jag tycker är oerhört tragisk. I mitt arbete jobbar jag för att en människa ska bli drogfri. Men målet är även att de ska få en rimlig sysselsättning. En förtidspension ger dem pengar som ofta går till missbruk. Får man det så slipper man att aktivera sig och kan ändå leva ett aktivt missbruksliv.

Den andra delen i denna grupp är de som får ett socialbidrag. Borgny, Qvarlander talar om cirka hälften (50 %). Fransén, Ågren (1987) talar om 37 %. Stadig (1987) 44 %. Detta är den stora gruppen och jag tror personligen att den gruppen snarare ökar än minskar. År 2002 skulle jag gissa att den är minst 60 %. Detta grundar jag på att den sociala problematiken i form av tyngre missbruk och psykisk sjukdom i gruppen av hemlösa ökar. Detta gör att mycket få av de hemlösa kan försörja sig på arbete.

Tittar man på gruppen hemlösa som försörjer sig på eget sätt i form av arbete så kan man se en markant skillnad under de senast 10-15 åren. Undersökningarna från slutet på 1980-talet visar att runt 20 % försörjde sig genom arbete. Idag ligger den siffran på mellan 2-4 %. Anledningen är den jag nämnt ovan. Alltså att den sociala problematiken i gruppen blivit så mycket svårare så att det i stort sätt är omöjligt att försörja sig om man ligger på gatan. Idag är det ju också så att om man är hemlös så är det nästan hopplöst att försöka få jobb.

Den andra gruppen som vi talade om först är de som väljer att inte ha någon form av myndighetskontakt. Den här gruppen har det inte lätt. Ganska så ofta så drar den sig till storstäderna där välgörenhetsorganisationerna brukar vara som mest aktiva. Här kan man få gratis mat på olika ställen och ibland finns det även härbärg där man inte behöver ha vare sig pengar eller kontakt med socialen för att få hjälp. Den här gruppen kan försörja sig med allt ifrån att panta flaskor och burkar, tigga, utnyttja gamla polare eller ibland genom kriminella handlingar. Kvinnorna kan i de mest tragiska fall vara tvungna att sälja sina kroppar genom prostitution.

5. Hur ser det ut historiskt?

En intressant aspekt är att se hur samhället har förändrats genom årens lopp. Även situationen för den hemlöse har förändrats. Det som en gång var ett fattigdomsproblem har nu blivit ett välfärdspådrag. Jag väljer här att belysa hemlösheten utifrån fyra epoker. Något som jag hämtat från bland annat Swärd (1998).

1850-1920: Under 1800-talet kom den sociala frågan i fokus i samhällsdebatten och en rad problem som rörde de lägre klassernas levnadsförhållanden diskuterades. Bostaden kom att spela en central roll. Många av de nya välgörenhetsföreningarna menade att fattigdom, alkoholmissbruk, kriminalitet, ungdomens förvildning och familjevåld automatiskt skulle minska om bostadsfrågan skulle få en lösning. Bostaden blev således navet i den sociala frågan (Thörn 1995). Hemlösheten var det yttersta och mest uppenbara exemplet på social misär och därför fick den en särskild symbolisk laddning.

Fattigdomen fick nu ett nytt innehåll och istället för att skylla på individuella egenskaper som sjukdom och ovilja så började man nu se samhälleliga och strukturella orsaker (Midré 1990). Samtidig lämnade många landsbygden för att flytta in till stan där arbetena fanns (Wiktorin 1990).

Åtgärderna kom att inriktas på att lösa bostadsproblemen, och här fanns många olika varianter. Ungkarlshotellet som riktade sig till arbetande ungarlar lanserades (Ström-Billing 1991). Ett annat var att köpa in stora bostadskomplex i stadens utkanter (Lagerstedt 1990).

Under denna period diskuterades även mycket av moral, etik och vad som var den enskildes egentliga rättighet (Isberg 1911).

Sammanfattningsvis kan man under denna period sätta ett likhetstecken mellan hemlöshet och fattigdom. Skillnaden var att man nu sakta men säkert började öppna ögonen för att samhället hade en del i problematiken.

1940-1950: "En bostad åt alla" blev det som kom att symbolisera nästa period. Den statliga och kommunala bostadspolitiken började ta sin form under framför allt åren efter kriget (Johansson 1962). Bostaden stod ofta i centrum i de socialpolitiska frågorna (Möller 1947). Målet var att utrota fattigsamhället och detta krävde en total omläggning av bostadspolitik (Myrdal 1932).

Ansvar lades nu mer och mer på samhället och utbyggnaden av härbärgen, ungarlshotell och liknande byggdes ut (Ström-Billing 1991). Fokuset hamnade på de ensamma männen och hemlösheten ansågs bero på skilsmässor, dålig kontakt med familjen och missbruk (Hopper 1996).

Det som kännetecknar denna period är att det verkligen blev ett politiskt problem. Från att varit ett fattigdomsproblem som ingen brydde sig om så blev det nu istället en politisk manifestation där många ville vara med att hjälpa till. Problemet var dock att samhället fortfarande var fattigt och det blev ofta enkla lösningar i form av härbärgen och institutioner.

1960-1970: Bland de styrande förstärktes uppfattningen att hemlösheten nu skulle utrotas eller i alla fall minimeras. Denna optimism spreddes i flera industrialiserade västländer och mer än någonsin så fokuserades det på bristen på bostad. År 1965 fattade riksdagen ett beslut om ett produktionsmål för bostadsbyggandet som angavs till en miljon nya lägenheter inom 10 år (Proposition 1965:1). Två år senare antog regeringen ett bostadspolitiskt program där man konstaterade följande: *Samhällets mål för bostadsförsörjningen bör vara att hela befolkningen ska beredas sunda, rymliga, välplanerade, och ändamåls enligt utrustade bostäder av god kvalitet till skäliga kostnader (Proposition 1967:100).*

Förutom satsningen på bostäder så gjorde nu kommunen en rejäl satsning på socialtjänsten och bland annat så anställdes flera socionomer för att arbeta med den hemlöses sociala problematik. Alkoholproblemen började nu ändras till stora problem med narkotikan.

Kännetecknande för denna period var, dels det stora miljonprogrammet där det byggdes stora mängder bostäder och, dels kom betoningen på att det var ett välfärdsproblem.

1985 och framåt: Om man under årens lopp kämpat sakta men säkert framåt med hemlöshetsproblematiken så började man nu köra fast. Konjunkturen svängde och satsningarna stannade upp. Frivilligorganisationernas roll förstärktes och nödlösningarna blev fler och fler. Diskussionen kring det egna ansvaret betonades allt oftare.

Politikerna ändrade sin generösa syn och bostadsbolagen drog åt svångremmen. Ord som marknadstänkande, privatisering och vräkningar blev och blir ett allt vanligare ord.

100 års framåtsträvande kring hemlösheten började nu ändra kurs och kampen i motvind har nog tyvärr bara börjat. År 2002 ser vi ännu tydligare av det som 1985 började hända. Kommun och stat lämnar mer och mer över till frivilligorganisationerna och nu behövs det stora krafter för att ändra den negativa trenden.

6. Minskar eller ökar antalet hemlösa?

Detta är alltid en svår fråga att svara på. Andningen till att den är så svårt att svara på är dels att inte alla har kontakt med myndigheter. De skärmar av sig från samhället och här tror jag det finns ett visst mörkertal. Dels så räknas antalet hemlösa lite på olika sätt beroende på vilken stad du tillhör. Samtidigt kan antalet bero på hur undersökningen genomförs.

Borgny och Qvalander (2000) har gått igenom socialstyrelsens rapport och den tyder på att antalet hemlösa inte ökat mellan 1993-1999. Socialstyrelsen (1994: 15) talar om siffror på runt 10 000.

Min egen uppfattning utifrån samtal med olika sakkunniga i området tyder dock på att siffran idag är närmare 15 000. Av de finns de flesta i storstads områdena.

Hur många av dessa är uteliggare eller till och från uteliggare? Oftast brukar man tala om 10 % och 15 % av de hemlösa. Något som jag personligen tror kan stämma rätt bra.

För en del år sedan fanns en vision i Göteborg och det var att år 2002 skulle det inte finnas någon uteliggare i Göteborg. Det satsades en del pengar och under en tid tyckte jag att i alla fall inte ökade. De senaste åren tycker jag dock det skett en märkbar förändring, tyvärr i den negativa riktningen. På fältarbetet och i stadens nattcafé så ökar antalet. Anledningen till det tror jag har att göra med att bostadsbolagen nu är tuffare i sina krav och antalet vräkningar ökat. Men jag tror även att den ökade marknaden av droger nu börjar sätta sina spår. Framför allt de som går på heroin börjar nu på allvar slås ut från samhället och tyvärr finns det ingen annan plats för dem än på gatan.

Sammanfattningsvis är detta en mycket svår fråga att svara på. Allt hänger samman med vilka som gör undersökningen och på vilket vis den görs. Min egen uppfattning går dock något emot de undersökningar jag hittat och personligen är jag bestämt i min åsikt att hemlösheten har ökat. Dessutom en ganska så markant ökning de senaste åren.

7. Hur ser den nya hemlösheten ut?

Under frågan som berör historiken så var jag inne på att runt 1985 så blev det tuffare för de hemlösa. Detta kan ha med att göra att förr var de hemlösa mer ett fattigdomsbevis. Det handlade om "vanliga" hemlösa, ofta äldre män som inte hade någon bostad.

Idag ser situationen helt annorlunda ut och den sociala problematiken har blivit betydligt svårare runt den hemlöse. Swärd (1998) talar om fyra och eventuellt fem nya grupper.

KVINNORNA: Alla rapporter jag läst tyder på att antalet hemlösa kvinnor har ökat. Före 1985 så talade undersökningar på att ungefär 10 %, idag så talar de flesta undersökningar om 35 %. I mitt arbete bland de hemlösa i Göteborg så kan jag bara understryka det. Det tragiska med att det blir fler kvinnor är att de generellt är betydligt mer sargade än mannen när de hamnar på gatan. En kvinna på gatan utnyttjas dessutom på allt tänkbara sätt med allt ifrån det sexuella till droger.

ÅLDERN HAR SJUNKIT: Familjesituationen, skolan och arbetsvillkoren har blivit betydligt tuffare för de som är upp till 25-30 år. Dessutom har drogerna blivit billigare, synen på drogerna blivit mer liberala och mängden har ökat. Det gör att våra ungdomar har fått det betydligt svårare. När jag började att vara ute bland de hemlösa så såg jag sällan någon som var under 25 år. Idag är det en ganska så vanlig syn och framför allt så blir de bara fler och fler.

PSYKISKT SJUKA: 1984-1985 slog psykiatireformen igenom och 35 000 psykiskt sjuka som bodde på institution blev istället 7 000. Mellanskillnaden var 28 000 och de skulle "normaliseras" i vårt samhälle. Konsekvenserna har inte låtit dröja på sig. En socialarbetare uttryckte det så här " - *Om du visste hur många av de som hamnade på gatan som dog på kort tid*". På vårt boende idag ökar antalet hemlösa konstant som har en psykisk störning. Många har även självmedicinerat sig och är idag så kallade dubbel diagnos. Människor som har en psykisk störning tillsammans med missbruksproblem. Okunskapen och resurserna om denna gruppen är idag minst sagt knapphändig och vården är enligt min mening bedrövlig för de psykiskt sjuka.

TYNGRE MISSBRUK: "Vanliga" hemlösa (utan en social problematik) och rena alkoholister har snart blivit ett minne blott. Många alkoholister har idag blivit blandmissbrukare och fler

och fler övergår till narkotikan. Amfetamin, tabletter (benzodiazepiner) och heroin har blivit det som nu är inne.

INVANDRARE: De fyra tidigare nämnda grupperna nämns i stort sätt i allt undersökningar som jag läst. En grupp människor så dock nämns lite då och då är våra utomnordiska grannar. Många invandrare har en större familjetradition att ta hand om varandra när man råkar illa ut vilket gör att denna grupp har varit förhållandevis liten bland gruppen hemlösa. Men samtidigt har klassindelningen i vårt samhälle ökat och många slås sakta men säkert ut. Skulle man då inte ha en stor och bra familj bakom är risken stor att det tillslut inte finns något annat alternativ än gatan.

Sammanfattningsvis så kan man säga att problematiken hos de hemlösa förändrats markant. Tidigare sågs den hemlöse ofta som en äldre, bostad och arbetslös man och bara ibland hade problem med alkoholen. Idag är det helt annorlunda. Narkotikan har tagit överhanden gentemot alkoholen, kvinnorna blir fler och fler, ungdomar slås ut, de psykiskt sjuka får ingen vård och invandrarna får det tuffare och tuffare.

8. Är det individens eller samhällets fel?

Hur ofta har jag inte hört: ”- *De som är hemlösa har själv valt det, varför skaffar inte de sig ett jobb och en bostad som alla andra?*”

Swärd, Runqvist (2000) menar att det finns två sätt att se de hemlösa utifrån. Antingen är det individens eget fel eller så är det samhällets fel. Han belyser det på följande sätt:

	INDIVIDORIENTERAD SYN	SAMHÄLLS- ORIENTERAD SYN
FOKUS	De hemlösa	Hemlöshet som ett socialt problem.
PROBLEMETS KARAKTÄR	Individuell avvikelse	Bristande rättigheter och bostadsproblem
PROBLEMETS OMFATTNING	Restproblem (några få)	Risk för större grupper.
LÖSNINGAR	Selektiva - behovsprövade	Universella – allas rätt till bostad

Jag ska inte förneka att det finns ett eget ansvar i många som har blivit hemlösa. Personen behövde ju inte sätta sig i skuldläget, börjat dricka eller använda narkotika. Men som jag varit inne på tidigare så är detta ofta bara symtomet på något. Ibland en problemfylld barndom, andra gånger en skilsmässa eller ett dödsfall i ens närhet. Varför fanns där då inga samhälliga resurser när ”Pelle” och ”Stina” verkligen behövde hjälp?

Historiskt sätt så har samhällets syn förändrats ganska så tydligt. Förr såg man det allt som oftast utifrån en individorienterad syn. Idag belyser vi ofta den samhällsorienterade synen.

9. Hur lever den hemlöse?

Ofta så tar den hemlöse dagen som den kommer. Livet från en fulltecknad kallender och långsiktig planering är ganska så avlägset. Framför allt för den hemlöse missbrukaren så handlar dagen mycket om att få ihop pengar till droger. Tiggeri, letande efter burkar eller annat i konteinar och även ibland kriminalitet. En hemlös missbrukare uttryckte sig så här: *”Om du visste Göran hur min dag ser ut: all tid går åt till att få in pengar till droger”*.

De gamla hemlösa alkoholisterna lever ofta ett oerhört enkelt liv, kanske på någon bänk eller i ett källarutrymme. Han lever av den födan han får tag i och han lever inget annat än ”här och nu”. Det är knappast några stolt uteliggare. Sandel (1908) skriver om viljesvaga och nertryckta människor och jämför deras karaktär med historiens slavar.

En av våra hemlösa skämtade i ett läge och menade att han har stans största vardagsrum. Eftersom han inte hade någonstans att bo så var hela stan hans vardagsrum.

Misär och förnedring är två andra ord som jag tycker den hemlöse ofta förknippas med utifrån ”Svensson” och från myndigheter. Hur många har inte blivit förnedrade på grund av att de inte har någonstans att bo samt för att de lever i en misär där de inte alltid har kläder att ta på kroppen eller mat för dagen. Att inte bli sedd som människa är ett faktum som den hemlöse i stor sätt alltid lever med. En av våra män som nu passerat 50 år uttryckte följande: *”När jag går omkring på dagar och nätter är det aldrig någon som ser mig. När det känns för ensamt brukar jag gå och rota i papperskorgarna. Då brukar folk vända sig om och då är det i alla fall någon som ser att jag finns”*.

10. Hur förändras situationen för den hemlöse när samhället förändras?

Först måste vi ställa oss frågan: Förändras situationen för den hemlöse när samhället förändras. Svaret tror jag för de flesta är ganska så givet. När konjunkturen är svag i ett samhälle och det måste göras nedskärningar så tas det oftast först från de svaga folkgrupperna. En sådan grupp är definitivt de hemlösa. Nordstedt (1999) beskriver om utvecklingen de senaste åren.

Under 1990-talet har människors ekonomiska trygghet ruckats i grunden – mellan åren 1991 och 1994 steg den öppna arbetslösheten från tre till åtta procent. Antalet sysselsatta på arbetsmarknaden sjönk under 1990-talets första år med en halv miljon personer. Vid konjunkturuppgången under 1995/96 ökade antalet sysselsatta endast marginellt och arbetslösheten stannade på relativt hög nivå. Antalet långtidsarbetslösa har också ökat dramatiskt under 1990-talet. Under 1990 hade 15 % av de arbetslösa varit utan arbete i mer än sex månader; 1996 hade denna andel ökat till 38 %. De svenska trygghetssystemen är uppbyggda på lönearbete, vilket innebär att de som inte fått tillträde på arbetsmarknaden inte är berättigade till vare sig arbetslöshetsersättning, sjukpenning eller föräldrapenning. Cirka 25 % av de arbetslösa hade 1995 varken rätt till arbetslöshetskassa eller till kontant arbetsmarknadsstöd (KAS), och bland dessa var ungdomar och invandrare överrepresenterade. Under 1995 var till exempel 50 000 ungdomar inte berättigade till vare sig arbetslöshetskassa eller KAS. Som en följd av detta – och de samtidiga neddragningarna i de statliga transfereringssystemen – har allt fler blivit beroende av de behovsprövade socialbidragen. Mellan 1990 – 1994 ökade antalet hushåll med socialbidrag med 42 % - från 277 000 till 392 000. Därefter avtog ökningen något och 1996 fick drygt 403 000 hushåll socialbidrag.

Lägg där till andra faktorer under 1990 talet som exempelvis, stora nedskärningar inom vård och skola, skilsmässorna ökar dramatiskt, EU inträde med en mer liberal syn på droger, Öresundsbron som gjort att drogerna ökat markant, ökat antal vräkningar från boende, en utökning av antalet droger på marknaden och så vidare.

Detta rimmar i mina ögon inte positivt. Till detta kan läggas ytterligare nedskärningar inom socialtjänsten. Det innebär i praktiken att den enskilde individen enklare hamnar i ett utanförskap och risken för att bli hemlös ökar. Dessutom blir det betydligt svårare för en hemlös att ta sig upp till ett värdigt liv. I Göteborg finns det idag något som kallas sociala jouren. Dit kommer de mest akuta fallen och deras uppgift är att hitta någon form av tillfälligt boende. Dit är det idag totalt meningslöst att gå eftersom ett helt enkelt inte finns ställe som de kan sända de vidare till.

Sammanfattningsvis kan man säga att de hemlösa ofta är de som får ta stryk först när det blir en nedgång i samhället. Deras röst är tyvärr inte mycket värd i politikernas öron och de ända som de kan hoppas är att det finns eldsjälar som skriker åt dem.

11. Ska vi tycka synd om den hemlöse?

En beskrivning av ett härbärke (Svärd, 1998) visar på skrämmande detaljer. ”- *Det var smutsiga och illaluktande sängkläder genomträngda av intorkad urin och blod. Rummen på härbärgena är små som bås och liknar ett stall med spiltor. Nattsömmen störs av hostningar, harklingar och skrik. Överallt finns det löss och de hemlösa måste ta av sig kläderna, rulla in dem i ett medhavt tidningspapper och krypa ner nakna i sängen för att inte riskera att få allt för mycket lus med sig när de går*”.

Jag vet inte hur många gånger jag har mått dåligt över att inte kunna ge en person ett boende. Förutom det fysiska att inte ha någon stans att ta vägen så finns också känslan av skam och förnedring. En förnedring där man hela tiden är beroende av en myndighet som dessutom sällan kan hjälpa till. Detta tillsammans med människor som vänder bort sina blickar och känslan att aldrig vara älskad. En känsla som jag aldrig tror att vi som inte varit där kan förstå fullt ut.

Så på frågan om vi ska tycka synd om den hemlöse så blir mitt svar JA. Samtidigt hjälper sällan det utan det är istället handlingen som hjälper. En handling som för oss ”Svensson” kan innebära att engagera sig för de hemlösa på olika sätt. Kanske genom en frivilligorganisation eller genom att påverka politiker och makthavare för att göra deras situation mer dräglig.

12. Lever den hemlöse i eller utanför samhället?

Då måste vi börja med att definiera vad samhället står för. Enligt svensk ordlistan betyder det *helhet bestående av grupper av människor som lever på ett organiserat sätt*. Tar vi efter detta resonemang så lever den hemlöse definitivt utanför samhället. Det är idag en mänsklig rättighet att ha ett boende men eftersom det heter ”hemlös” så finns ju inte hemmet för denna människa.

Personligen anser jag den hemlöse lever i ett utanförskap i samhället. Många har någon kontakt med myndigheter eller liknade men mycket mer än så är det inte. Samtidigt är det

intressant att fråga sig om alla måste leva i ett samhälle eller är det okej att tillhöra någon form av utanförskap? Är det exempelvis rätt med fristäder som Kristiania (i Danmark) och liknande där det är självvalt? Detta är en mycket svår fråga men min personliga uppfattning är att drogerna är en mycket stor bov i dramat. Personer som missbrukat i många år har ofta givit upp det mesta i livet. Här anser jag att samhället måste agera. Men vi måste göra det mot drogen med syfte att hjälpa den enskilde individen. Kan vi väl ge den enskilde individen kärlek, värme och respekt så är jag övertygad om att i stort sätt alla vill leva inom den samhällsstruktur som finns.

Sammanfattningsvis så tror jag att det här finns både de som i stort sätt själva har valt att leva utanför samhället. Jag tror dock att dessa är ett litet fåtal. De flesta har av olika anledningar blivit hemlösa och hamnat i ett utanförskap i samhället.

13. Är hemlösheten vår tids fattigdom?

Eftersom vårt välfärdssamhälle inte räckt till så är mitt svar ett givet JA på frågan. Fattigdom innebär förnedring, skam, inga pengar, bristande resurser, tillfälliga lösningar från stat och kommun och så vidare. Förr talade man om en storebrorsmentalitet från myndigheterna som ofta såg de fattiga som lösdriveri och tecken på olydnad (Peterson 1983).

Följderna av våra problem blev trångboddhet, inflyttning till storstäderna, misär, ökad kriminalitet, större klasskillnader och så vidare.

Swärd (1999) går till och med ett steg längre och kallar hemlösheten som – EXTREM FATTIGDOM – Swärd menar att vi inte bara får se fattigdomen under tiden den hemlösa är hemlös. Utan den extrema svårigheten att ta sig ur fattigdomen är också ett bevis på fattigdomen i vårt välfärdssamhälle.

Tittar man istället i historieböckerna eller läser ett av Runqvist (2000) angående vår historia så finner vi slående likheter på det som fattigdomen innebar på 1800-talet och det som det innebär att vara hemlös år 2002 (se frågan om historik).

Personligen tycker jag att detta är en oerhört tragisk utveckling för vårt samhälle. Att det vi upplevde på 1800-talet går igen. Samtidigt är det givetvis inte den stora mängden av människor som drabbades på 1800-talet. Men för varje individ som hamnar på gatan så är det en stor förlust och ett stort misslyckande från vårt en gång så väl fungerande samhälle.

14. Hur ser situationen ut för den hemlösa mannen?

Männen har ofta varit de som man förknippar med hemlöshet. I synnerhet de ensamma männen. Swärd (1999) talar om Göran, 63 år och hemlös sen många år: *Han har haft en besvärlig barndom, men i början på vuxenlivet ordnade situationen upp sig och han hade ett yrkesarbete, var gift och hade familj. Efter några år upplöstes äktenskapet, Göran stod utan bostad och miste därigenom också arbetet. På den tiden (precis som nu) var det svårt att få tag i bostäder och han flyttade till en storstad i förhoppningen att det skulle bli bättre. Han tog en del extra arbeten men kom samtidigt i kontakt med alkoholen. Ett tag bodde han på ungarshotell men där trivdes han aldrig. De vänner han fick höll på med alkohol och på grund av den situation som Göran levde i så kom han allt djupare i det själv.*

En gång fick Göran en lägenhet via socialtjänsten men ensamheten var för stor och det var omöjligt att hålla flaskan borta. Pengarna var borta och det var ingen arbetsgivare som vill ha ett "fylla" som anställd.

Detta var en kort sammanfattning av en ganska så vanlig situation för en hemlös man. När äktenskapet och familjelivet brakade ihop så kom det andra som i ett ekorrhjul. Mannen är ofta den som lämnar hemmet först och bara i ett fåtal fall så lämnar kvinnan hemmet före mannen. Inte helt ovanligt finns det alkohol eller narkotika med i bilden men ibland är det helt enkelt bara det att mannen och kvinnan inte går ihop. Därefter kommer resten.

Idag består hemlösa män av mellan 65 % och 80 % av antalet hemlösa. Allt beroende på vilken undersökning man läser.

Ser jag på alla de hemlösa män som jag själv har stött på de senaste åren kan jag se en viss skillnad. Den stora förändringen är missbruksform men även till viss del åldern. Åldern har sjunkit något och det tyngre missbruket bland männen har definitivt ökat. Som jag var inne på tidigare så finns det idag mycket få rena alkoholister. Dessutom är de alkoholister som jag stöter på mycket svårt åtgångna i sitt missbruk. Förutom den vanliga spriten så förekommer det även ofta T-sprit, sjukhussprit och parfyper av olika slag. Tabletterna och då framför allt benzodiazepiner har blivit allt vanligare. Men även narkotika är idag vardagsmat för många hemlösa män. Här kan man också se en tydlig skillnad. Amfetamin men även Heroin blir allt vanligare.

Sammanfattningsvis så har situationen för den hemlöse mannen blivit betydligt tuffare. Dels har möjligheterna att komma på rätt köl minskat. Nedskränningar inom socialtjänsten och ökade antalet vräkningar har gjort att situationen försvårats betydligt. Dels så har missbrukssituationen förändrats markant och de vanliga hemlösa (utan någon social problematik) är idag mycket sällsynta.

15. Hur ser situationen ut för den hemlöse kvinnan?

"Den dolda hemlösheten" har ofta den kvinnliga hemlösheten kallats. Nordfeldt (1999) skriver att den kvinnliga hemlösheten skiljer sig från den manliga. Den kvinnliga hemlösheten anses vara förbundet med högre grad av skam än männens. Det grundar sig bland annat i frågeställningar om att hemmet framför allt är en kvinnlig sfär. En annan orsak är att många hemlösa kvinnor har barn som de på olika sätt blivit fråntagna vårdnaden om.

Hemlösheten bland kvinnor beskrivs som mer dold än männens. Därför tar det längre tid innan kvinnorna blir öppna hemlösa. Detta beror på att kvinnorna har möjlighet att skaffa sig tak över huvudet hos olika män. En annan form av dold kvinnlig hemlöshet gäller kvinnor som önskar bryta upp från ett förhållande men inte har ekonomiska eller sociala resurser att göra det. Studier av hemlösa kvinnor visar på ett starkt samband mellan hemlöshet och våld – våldshandlingar, hot om våld och psykisk misshandel i hemmet.

Även Borgnby, Qvarlander (2000) betonar att den kvinnliga hemlösheten är mer dold än männen men samtidigt betydligt mer skamfläckad. Beijer (2000) skriver i sin rapport från hemlösa kvinnor i Stockholm att de psykiska problemen och sjukdomarna bland kvinnor har ökat markant. Beijer betonar tre aspekter som skiljer de hemlösa kvinnorna från de hemlösa männen.

1. **MÖDRASKAPET:** Många av de hemlösa kvinnorna är mödrar. Barnen bor ofta hos fadern eller i fosterfamilj. Ofta skapar skammen över det förlorade barnet ett trauma som inte sällan leder till ett missbruk.
2. **ÖVERGREPP:** De hemlösa kvinnorna lever ofta ett utsatt liv i och med att de är utlämnade till männen (som ofta själv har problem). Övergrepp på kvinnor är mycket vanligt och ofta får de inget adekvat stöd från samhället.
3. **UTAN HEM:** En hemlös kvinna är sällan bara hemlös. I de flesta fall så finns det en mycket djup problematik bakom med allt ifrån skam, skuld, psykiskt sjukdom, fysiska skador, missbruk med mera. Att vara utan ett hem för en kvinna betyder ofta en förlust av mycket av det som är totalt självklart för oss.

Thörn (2000) skriver dessutom att många kvinnor lever ett i instabilt boendeförhållande. Det innebär att många kvinnor pendlar om att bo på olika typer av boende. De känner sig sällan hemma någonstans utan flyttar från det ena boendet till det andra. Hon skriver att de flesta kvinnor bygger upp ett mycket tjockt skal som är svårt att nå igenom.

Allt detta jag skrivit här betonar det som jag själv har stött på bland många kvinnor. En enorm utsatthet och en total misär. Mer en gång har jag stött på kvinnor som varit blåslagna av män. Antalet ökar idag drastiskt och det som också är värt att betona är att det idag finns ett kraftigt utvecklat tablettmissbruk bland många hemlösa kvinnor.

16. Hur ser situationen ut för den psykiskt sjuke som är hemlös?

Psykiatrireformen gjorde att 35 000 psykiskt sjuka på institution istället blev 7 000. (Socialstyrelsen, 1997) Var hamnade de andra 28 000? Om inte den psykiskt sjuke hade ett väl fungerande socialt nätverk så var det inte så enkelt. En människa med ett svårt handikapp som klarat sig tack vare vård ställdes nu till att klara sig själv. Jag tror att för de flesta människor så låter detta oerhört knepigt.

Borgny, Qvarlander (2000) skriver att 35 % av de hemlösa har psykiska problem. Detta kan jämföras med 1993 då endast 17 % hade någon form av psykisk sjukdom. Tittar jag idag på fältet så tror jag att den siffran har stigit ytterligare.

Fansén med flera (1988) skriver att de hemlösa med en psykisk sjukdom hade mycket längre vårdtid. Detta tyder på att det var svårare för dem att hitta ett boende. Berglund, Ågren (1991) talar också om en ökad dödlighet bland de psykiskt sjuka. Dödligheten sätts i samband med alkohol. Berglund och Ågren menar att en slutsats är att psykisk sjukdom och alkohol ökar dödligheten.

Beljer (1998) talar om att många hemlösa kvinnor är psykiskt sjuka. Hennes siffror är att hela två av fem kvinnor vårdats för psykisk sjukdom. De psykiska sjukdomar som man här talar om är: reaktiv psykos, schizofreni, drogpsykos, barndomspsykos, paranoiisk psykos, schizoid personlighetsstörning.

När vi för två och ett halvt år sedan startade vårt boende för hemlösa var de flesta endast missbrukare. Idag ser vi fler och fler så kallade dubbeldiagnos. Alltså de som både har en psykisk sjukdom och ett missbruk. Vården och okunskapen för dessa är katastrofal. Vårt samhälle är idag uppbyggt på att man ska ha ETT symtom, inte två eller fler. Skulle man nu ha det så finns det sällan någon vård.

De psykiskt sjuka blir ofta väldigt hårt åtgångna på gatan. De utnyttjas inte allt för sällan av den tuffe missbrukaren och samtidigt är det inte många som lyssnar på dem när de väl behöver hjälp. Det bästa tillfälliga sättet att döva de psykiska symptomen är att använda droger. Man kan då under en kort tid uppleva en mer behaglig tillvaro. Desto tuffare blir det när drogen lämnar kroppen. Ofta lyfts den psykiska sjukdomen upp ytterligare och personen i fråga mår ännu sämre. Skulle kombinationen av droger vara "felaktig" så kan det bli mycket allvarliga följder. För några år sedan var det en händelse i Göteborg med en man med en latent psykisk störning. Vid ett intag av alkohol, amfetamin och eventuellt ytterligare droger så hamnade den annars ganska normale mannen i ett oerhört aggressivt tillstånd. Följderna blev katastrofala och han hade ihjäl 3 personer på ett mycket brutalt sätt.

Sammanfattningsvis så ökar antalet hemlösa med en psykisk störning dramatiskt. På tio år har de ökat med närmare 200 %. Dessa har en oerhört svår situation och många hamnar i någon form av missbruk. Har de väl hamnat där så är deras chans att få vård minimal.

17. Hur ser situationen ut för den hemlöse missbrukaren?

Sedan mitten av 1980-talet har det funnits en uttalad vilja från regering och riksdag att styra även missbruksvården mot öppna former. Som alternativ till institutionsvården har öppenvårdsresurserna byggts ut i kommunerna. Till exempel har olika typer av stödboende ökat. Mellan 1992 och 1996 fyrdubblades andelen missbrukare vilket tyder på att avinstitutioniseringen har fått förödande konsekvenser. Även tvångsvården (LVM-vård) har minskat. (Nordgren, 1998)

I slutet på 1980-talet räknade man med att ungefär tre fjärde delar av de hemlösa hade missbruksproblem. (Franér med flera, 1988) Franér skriver vidare att alkohol är den dominerande drogen men det förekommer även att man kombinerar alkohol med beroendeframkallande tabletter eller narkotika.

Swärd (1998) skriver också han att alkoholmissbruk och hemlöshet ofta är förknippade med varandra.

Att söka bostad och samtidigt ha ett missbruk är inte helt lätt. Framför allt inte i storstäderna där många hemlösa finns. Många bostadsbolag kräver fast arbete för att man över huvudtaget ska komma ifråga. Och hur många missbrukare har det? Sahlin (1996) berättar utifrån sina erfarenheter att hyresvärldarna alltid frågar om man har missbruksproblem. Har man det så kommer man aldrig ifråga.

Vad det gäller antalet av de hemlösa som missbrukar så tror jag att Fanérs siffror med tre fjärde delar redan är inaktuella. Efter mina egna erfarenheter så tror jag mer på att 80-90 % av de hemlösa är missbrukare. Ser vi istället till uteliggarna så är det med all sannolikhet över 95 %. Ligger du på gatan så är drickandet och knarkandet mer en självklarhet än ett undantag.

Sammanfattningsvis så är det idag nästan ett likhetstecken mellan att vara missbrukare och hemlös. De flesta som är hemlösa har något form av missbruk. Har du ett missbruk är det i stort sätt omöjligt att få en egen bostad.

18. Hur ser situationen ut för de ungdomar som blivit hemlösa?

På frågan om hur de hemlösas situation förändras mot samhällets förändring så har jag varit inne lite på detta. Nordstedt (1999) beskriver hur nedskärningarna har drabbat de "svaga" grupperna i samhället. Har du idag ingen utbildning så riskerar du mycket tidigt att slås ut från samhället. Swärd (1998) beskriver också en betydligt tuffare tillvaro för ungdomar. Han skriver att en tredje del av alla mellan 20-29 år har svårigheter på arbetsmarknaden. Dessutom har klasskillnaderna mellan ungdomsgrupper ökat under 1990-talet. Möjligheterna för den som kommer från arbetarfamiljer har försämrats medan möjligheterna för dem som kommer från tjänstemannafamiljer har förbättrats.

Andra faktorer som påverkar är:

1. **FAMILJEN:** En ökning av antalet skilsmässor drabbar i första hand barnet. Det är inte allt för ovanligt att barnet upplever sig som syndabock i en skilsmässa. Sen behöver det inte gå så långt som till en skilsmässa. I många familjer arbetar båda föräldrarna idag och barnet får inte den kärlek och tid som den behöver.
2. **GÄNGMENTALITETEN:** Under ett antal år när jag var ute på skolor kunde jag se en ökad form av gängmentalitet. Få vågade stå utanför gruppen utan antingen så sökte man sig till en grupp eller så tvingades man in i en.
3. **SKOLAN:** Neddragningarna har satt enorma spår. Lärarbrist, större klasser och bristen på andra resurser i form av bland annat kurator och sjuksköterskor.

En annan viktig aspekt i det hela är det ökade utbudet av droger. Idag behöver man inte stjåla för att få tag till amfetamin. Utan nu räcker nästan en veckopeng. Förutom att priserna har dumpats enormt så har utbudet ökat markant. Det finns idag något som passar alla.

Allt detta samverkar till att risken för hemlöshet ökar. Även för våra ungdomar. En viktig aspekt som jag kan se på gatan i Göteborg är heroinets ökande omfattning. Börjar du med heroin tidigt vilket blir allt vanligare så hamnar du fort utanför skolan. Hamnar du utanför skolan så har du en mycket jobbig uppförsbacke framför dig. Nu måste du slå dig in på arbetsmarkanden, detta samtidigt som kroppen är skadad av heroinet. Jag ser nästan varje vecka nya människor som är mellan 20-30 år och som redan är hemlösa.

19. Hur ser situationen ut för invandraren som är hemlös?

Detta är ett mycket nytt fenomen som det i stort sätt inte skrivits något om. Men här och där kan man se detta som den femte gruppen i den så kallade nya hemlösheten.

För något år sedan hörde jag att en stor del av invandrarungdomarna inte går ut högstadiet. Det är här som jag tror att vi kan se en problematik inför framtiden. Vad händer med en ung invandrare som inte fullgör skolan, som redan har det svårt på arbetsmarknaden och som i vissa fall går igenom svåra fall av rotlöshet. Till detta kan vi lägga till en väl utvecklad marknad med olika former av droger. Här krävs det stora insatser för att de inte ska bli morgondagens hemlösa.

En annan grupp bland invandrarna som jag redan kan se är de som är lite udda. Ofta har de någon form av psykisk störning och de passar inte in i gemenskapen i den egna folkgruppen. Dessa har det mycket svårt. Här har jag i vårt eget boende kunnat se ett antal fall av invandrare som helt slagits ut av samhället.

Ytterligare en grupp är de som jag varit inne på nyligen. De ofta ganska unga heroinisterna som slås ut från samhället med en enorm fart.

20. Hur ser bostadsmarknaden ut för den hemlösa?

Swärd (2000) skriver att vi i Sverige har så osäkra bostadsförhållanden att många riskerar att slås ut från bostadsmarknaden. Om vi bara fokuserar på de hemlösa så bortser vi från den större gruppen som ligger i gränslandet hela tiden. Swärd menar att vi både måste arbeta med den gruppen som redan är hemlösa men även den gruppen som är ”väldigt nära”.

Turner (2000) skriver att tiderna har försämrats och att företagen blir allt vinstinriktade och i allt större utsträckning måste lämna avkastning till sin huvudman. Samtidigt har de kommunala bostadsförmedlingarna lagts ner, vilket ytterligare minskar möjligheterna för att samhället att placera svaga hushåll i de kommunala bostadsföretaget. Enligt boverkets rapport (2000) kan man utläsa att olika former av skatter och avgifter ökat. Detta leder sammantaget till en ökad hyra.

Turner skriver vidare att ett kriterium för en otillfredsställd bostadsmarknad är trångboddhet. Detta är ofta ett tecken på att bostadsmarknaden fungerar dåligt samt att fler och fler hushåll tvingas av ekonomiska skäl att leva på en liten yta. Jag vill verkligen betona vikten av just trångboddheten då jag läste en undersökning för ett antal år sedan. Den visade att Ungern var det land som hade högst självmordsstatistik. Anledningen var just trångboddhet.

Kommunerna har dock nyckeln i frågor som berör bostäder och bostadsplanering. Dessa bestämmelser finns inom socialtjänstlagen och det är deras skyldighet att inrätta särskilda typer av boende. (Håkansson, 2000)

En skyldighet som man ofta inte verkar ta någon notis av. Thörn (2000) skriver följande: *Har man väl hamnat utanför den reguljära bostadsmarknaden – genom att man har blivit vräkt för att man har haft ett störande beteende eller inte kunnat betala hyran – är man i princip hänvisad till de sociala myndigheternas bristande omsorg. För att få en lägenhet eller ett rum måste man acceptera en del av de krav som myndigheterna ställer på en. Den som inte vill eller kan uppfylla dessa krav kan inte heller förvänta sig att få sina önskningar uppfyllda. För att förtjäna hjälpen måste du visa vilja till förändring, vara motiverad eller visa ”sjukdomsinsikt”. Att få hjälp är därför ingen självklarhet.*

Swärd (1998) är optimist när han skriver att det går att skapa boende till alla typer av människor. Han menar att det går att skapa en boendemarknad även för lite udda människor. Något som jag definitivt håller med om. Problemet är att det kostar, och vem är villig att betala för de som är lite udda i vårt samhället?

Anledningen till att det har blivit som det har blivit är enligt Nordgren (1999) att det blev en överhettning på bostadsmarknaden på 1980-talet. Lågkonjunkturen i början på 1990-talet gjorde sen att allt rasade samman. Samtidigt så har kommunens ansvar för bostadsförsörjning avreglerats under samma period.

Sahlin (1996) är inne på följderna av den kommunala nedskärningen av bostadsförsörjningen. Hon menar att de som drabbas först är de som tidigare haft det svårt att komma in på bostadsmarknaden. Ofta de med någon form av missbruks eller psykisk diagnos. De är de som slås ut först.

Sammanfattningsvis så kan man inte säga annat än att bostadsmarknaden för den hemlöse är oerhört tuff. Men även för alla de som lever i gränslandet där boendeförhållandet är i form av tillfälliga lösningar. Som vi varit inne på tidigare så har de flesta hemlösa någon form av missbruksproblem. Detta gör det i stort sätt omöjligt för den hemlöse att få någon form av eget boende. I stort sätt enda alternativet är att via olika boendeformer välja ett drogfrött liv. En ofta mycket lång process där det inte krävs mer än enstaka återfall för att trilla hela vägen tillbaks på gatan.

21. Har alla rätt till en bostad?

Svaret på frågan har vi kan vi se i frågan ovan då Håkansson (2000) hänvisar till socialtjänstlagen. Enligt den så har alla rätt till en bostad. Det som dock inte framkommer är vilken typ av bostad eller vad som kan betecknas som skälig bostad. Är exempelvis några nergångna baracker en bostad eller är kanske till och med ett tält en bostad?

Enligt svenska ordlistan så innebär en bostad *hus, lägenhet eller rum, ett stadigvarande boende*.

Det som ofta sker är att politiker och andra menar att hemlösheten är självvald och att de som är hemlösa själv valt sin situation. Madelene Stoner (1995) menar att det är ett glapp mellan retorik och praktik. Uppfattningen är att det i princip är en rättighet att ha en bostad och att de hemlösa inte ska behöva sova på gatorna. Hon hänvisar då bland annat till socialtjänstlagen 6 paragrafen. Meningarna skiljer sig i hur långt samhället ska gå för att trygga rätten till ett eget boende. Det förekommer också olika uppfattningar om vilka personer som skall ha rätt att ha egen bostad och vem det är som ska avgöra denna rättighet på ett praktiskt plan. Sahlin (1996) visar hur de allmännyttiga bostadsföretagen under den senaste tioårsperioden höjt kraven för de bostadssökande och vräkt allt fler. Ansvar för problemlushåll har flyttats till socialtjänsten och utvecklat en sekundär bostadsmarknad med sociala kontrakt. Med stöd av sådana kontrakt kan socialtjänsten utöva en långtgående kontroll på hyresgästerna.

De vanligaste skälen till att myndigheterna inte skaffar hemlösa människor ett boende är förmodligen att den hemlöse inte är tillräckligt skötsam, vägrar att uppfylla myndigheternas krav på behandling, inte kan bo i en egen lägenhet, blivit vräkt ett antal gånger eller att inget bostadsbolag helt enkelt inte vill ta emot honom.

Ofta så betonas missbruket i första hand. Swärd (2000) skriver att socialtjänsten ofta vill undanröja missbruket innan de kan hjälpa till med en bostad. Swärd menar dock på att ibland kan en bostad hjälpa en missbrukare på fötter så att han utifrån sin fasta situation i tillvaron kan få kraft att komma ifrån sitt missbruk. Exempelvis går det inte att söka arbete utan att ha en bostad. Det är inte sannolikt att en arbetsgivare anställer någon som inte har någon fast bostad. Det är först när man har en bostad som man kan bli skötsam.

Sahlin (1996 och 2000) talar mycket om den sekundära bostadsmarknaden som innebär bland annat olika typer av kategoribostäder, träningslägenheter och olika sociala kontrakt. Frågan om det är detta som innebär rätten till ett boende? Ord som integritet och trygghet har ofta förknippats med ett boende men tyvärr stämmer det allt som oftast inte överens med den sekundära bostadsmarkanden.

En inte allt för ovanlig lista för olika kriterier om man vill ha en bostad är följande:

1. Fast inkomst, studiemedel eller ersättning från erkänd arbetslöshetskassa.
2. Inga kvarvarande skulder från tidigare hyresförhållande.
3. Inga registrerade betalningsanmärkningar.

I vissa fall finns det även en fjärde som innebär att man inte ska ha brutit ett hyresavtal inom viss tid. Vilka hemlösa kan då uppfylla dessa krav? Enligt min mening så är svaret givet: INGEN!

Mot detta ställs ofta bostadsbolagens svar på att de som inte får bostad är ”störande” och helt enkelt inte klarar av att bo i en egen bostad. Problemet här är att bostadsbolagens makt har blivit betydligt större och socialtjänsten fått allt mindre att säga till om. Dessutom råder det stor bostadsbrist i många av våra städer och då blir det i stort sätt alltid den skötsamme och arbetade personen som får lägenheten. I stället för den hemlöse som kanske skulle varit i ett ännu större behov av ett boende.

22. Vilka typer av alternativa boende finns det?

Den sekundära bostadsmarknaden innebär att det är andra hands boende utan rätten till ett eget kontrakt. Dessa har skapats för att det helt enkelt inte finns möjligheter att få in alla hemlösa i på den vanliga bostadsmarknaden.

Det finns idag en rad olika alternativ, beroende på vilken stad man befinner sig i. Idag talas det ofta om en boendetrappa. Ofta är denna trappa gjord utifrån missbruket. En boendetrappa kan se ut enligt följande:

HÄRBÄRGEN: Dessa erbjuder ofta endast en säng för natten. Hit kan du komma lite halvpåverkad och få en säng över natten. Ofta är det stora sovsalar och du måste lämna stället under morgontimmarna.

LÅGTRÖSKELBOENDE: Innebär boende kollektiv där de inte finns ett krav på en total drogfrihet. Du kan alltså vara påverkad så länge du sköter dig acceptabelt. Skillnaden mot ett härbärge är att du bor där en längre tid och att du kan vara där även dagtid. Du har helt enkelt ditt eget rum.

SKYDDAT BOENDE: Ett steg närmare drogfrihet där det inte är tillåtet att vara påverkad av droger. Dock är man inte stenhård i kontrollen och ser vid enstaka tillfällen mellan fingrarna.

DROGFRITT BOENDE ELLER BEHANDLINGSHEM: Här krävs det en total drogfrihet och ofta finns det en tydlig plan för rehabilitering för missbruket. Strukturen är ganska hård och här tåls det inte många snedsteg innan man åker ut.

UTSLUSSNINGSBOENDE ELLER TRÄNINGSLÄNGENHETER: Är till för dem som klarat en längre tids nykterhet. Ett läge där personen ska testas som han verkligen klarar ett eget boende.

EGEN LÄGENHET: Steget är långt och ska man få ett eget kontrakt så kan det vara en kamp på många år.

Som jag nämnt är de olika boendena förknippade med vilken form av missbruk man är i? Klarar personen av att vara nykter? Och i så fall hur länge? Hur motiverad är han och hur länge dröjer det innan han får återfall. Ofta är det tyvärr detta som avgör vilken typ av boende man idag får. Det tragiska är att det ibland är så ont om träningslägenheter och egna kontrakt att en människa som hamnat på gatan utan missbruksproblem kan hamna på ett lågtröskelboende där drogerna ibland flödar. Så är man inte missbrukare så är risken stor att man blir.

23. Varför ökar vräkningarna?

Janne Flyghed (2000) skriver att vräkningarna har varit ett vanligt förekommande teman i den socialpolitiska debatten de senaste 10 åren. I början på 1900-talet ökade vräkningarna dramatiskt sedan dess har denna grupp till och från varit mycket uppmärksam. Mot slutet av 1900-talet så gled diskussionen mer och mer över åt de hemlösa som näst intill blivit en ny innegrupp för så väl journalister som forskare.

Fram till 1991 verkställdes strax under 5000 vräkningar per år. Därefter ökade antalet vräkningar dramatiskt. Den främsta anledningen till det var de ökade hyreshöjningarna som enligt konsumentverket steg med 70 % mellan 1990-1993. Detta ledde i sin tur till att alla de om var i gränzonen inte kunde betala sin hyra. Kan man inte betala hyran, ja då slutar det ofta med en vräkning.

Miljonprogrammen ledde senare till att en del av dem som hade låg inkomst kunde komma tillbaka in på bostadsmarknaden.

Tittar man idag på vilka det är som vräks så är det oftast ensamstående män mellan åldern 25-45 år. Att endast en tredjedel av de som vräks är kvinnor kan förklaras med att det oftast är männen som står för kontrakten. Storstäderna står för cirka 40% av vräkningarna.

85 % vräks på grund av att de inte kan betala hyran medan endast 5 % för att de har varit störande.

Många av de som vräks idag har enligt Flyghed någon form av psykisk störning. Min personliga gissning är att det är en ganska så stor del av dessa som före psykiatireformen bodde på institutioner. En del klarade ett eget boende i början men efter ett tag så blev ensamheten för påtaglig och drogerna med i mångas tillvaro.

En fråga som inte är helt enkel att svara på är vad som ligger bakom de 85 % som inte har råd att betala hyran. Här finns det givetvis ett antal olika anledningar men en som är ganska vanlig är att pengarna går åt till olika former av droger. Har du skapat ett beroende så väljs ofta drogerna före de tidigare så självklara räkningarna.

I många underökningar så kan man se att en vräkning ofta leder till total nedgång i en människas liv. Varje verkställd vräkning medför risk för hemlöshet. Enligt amerikanska undersökningar så är vräkning den främsta anledningen till hemlöshet.

Min egen erfarenhet tillsammans med bland annat Sahlin (1996) är att bostadsbolagen blivit betydligt tuffare de senaste åren. Toleransen har blivit lägre och idag har ett bostadsbolag hellre en tom lägenhet än en störande gäst. En socialsekreterare sa till mig att det idag inte

tolereras något störande moment. Skulle du på något sätt vara störande så slutar det mycket ofta med att du blir vräkt.

Själv har jag den senaste tiden kunnat se en ny kategori av hemlösa på gatan. Det är män som varit ganska så fräscha. En trolig orsak är här att de blivit vräkta av någon ganska enkel anledning. Har man inte ett väl fungerande närverk så återstår det bara gatan. Har man väl hamnat där så är vägen till ett missbruk ofta spikrak.

24. Går det att hitta ett boende för dem som kanske inte klarar ett eget boende?

Klarar man inte eget boende så finns det oftast endast den sekundära bostadsmarknaden som vi tidigare varit inne på. Det är olika typer av gruppboende där det handlar om hur långt du kommit i ditt missbruk. Sahlin (1996) menar dock att den sekundära bostadsmarknaden istället leder till att individer "fastnar" och inte allt för sällan får en ännu sämre levnadsstandard.

Sahlin skriver vidare att åtgärderna formar problemet. Något som jag är beredd att skriva under på. De mycket knapphändiga resurser samhället idag har befogenhet över leder till ytterliggare misär. De som vräks hamnar ofta i ett läge av utanförskap och dåligt självförtroende. Då är ett måste att det finns en rad olika BRA alternativ med olika form av stöd.

Idag finns det alternativ, men tyvärr är det mycket bristfälliga alternativ där det redan förekommer en rad olika sorters problem. Detta kan vara människor med tungt missbruk, svårare psykiska störningar eller andra problem.

25. Vilket är störst problem för den hemlöse? Bostaden eller den sociala problematiken?

Många av de hemlösa som jag stött på brukar säga "- ge mig bara en lägenhet så löser allt det andra sig". Som socialarbetare brukar man istället säga att en person måste få hjälp med sitt missbruk innan det går att hitta ett eget boende.

Vilket är då störst problem?

Giertz (2000) menar att vi ofta har satt missbruket i centrum men att vi även bör se över om det inte går att lösa bostadsproblematiken för att sen kunna arbeta med missbruket. Arbetskoperativet basta har samma synvinkel när de säger att *arbete och bostad är en förutsättning för att kunna lösa sina missbruksproblem*.

Sahlin (1992) ser det mer utifrån ett individuellt perspektiv där det ena går in i det andra. Hon beskriver det utifrån 3 olika författare.

Socialstyrelsen 1975 (figur 1) där den sociala problematiken är en del men där bostadsproblematiken är den som är störst i just den individens fall. Sjödin med flera 1990 (figur 2) menar att det är tvärt om. Missbruket och den sociala problematiken är det överhängande där saknaden av en bostad bara är ett av ett större problem. Samt Grosin och Norman 1974 (figur 3) som menar att de går hand i hand och där ett bostadsproblem ibland är större än den sociala problematiken. Vid ett senare tillfälle kan det å andra sidan vara tvärt om.

Bostadslös

Social problematik

Bostadslös

Social problematik

Bostadslös

Socialproblematik

Figur 1

Figur 2

Figur 3

Personligen tror jag dock att i det flesta fallen är det missbruket som orsakar att man inte får någon bostad. Samtidigt vet jag också fall där personen blivit vräkt och hamnat på gatan. Då utan något missbruk. Men när du väl hamnat på gatan är livet så hårt att många börjar med någon form av droger.

26. Vad finns det för olika för- och nackdelar med härbärgen?

Många av världens större städer har idag härbärgen. Härbärgets roll är att ge en säng för natten och betecknas ofta som det första boende steget för en hemlös. Innan dess så finns det ofta bara gatan, parkbänken eller trappuppgången.

Härbärgets roll har ofta varit föremål för diskussioner. Ser jag till min egen stad Göteborg så har vi exempelvis valt att inte ha det. Här ses det mer som en förvaring där det mer håller kvar den hemlöse på gatan istället för att hjälpa den till ett mer drägligt liv.

Swärd (1998) beskriver härbärgen enligt följande: Härbärgena har syftat till att akut erbjuda en säng för fattiga under mycket enkla former och ofta i stora flerbäddssalar. Någon vård och rehabilitering finns inte.

Den amerikanske forskaren Kim Hopper (1987, 1990) har forskat i varför härbärgena uppkom. Han menar att de kom till tack vare att det fanns en stor grupp luffare och kriminella som polisen inte visste vad de skulle göra med. Detta var personer som drev omkring och som varken hade sysselsättning eller någonstans att bo. Tiden var i slutet på 1800-talet och polisen såg ingen annan råd än att inrätta stora sovsalar.

Jim Baumohl (1996) menar dock att det inte alltid har blivit det akutboende som var tänkt utan allt som oftast har det fungerat som permanentboende.

Sahlin (1996) skriver att de moderna härbärgena har fyra olika funktioner.

1. Den första funktionen är att det ska vara ett väntrum. Härbärget blir den plats som den hemlöse kan utredas och observeras innan han bedöms och kan slussas vidare till ett annat boende.

2. Ibland kan härbärgen användas som en sanktion, dvs. det kan användas som ett hot med att om den hemlöse inte sköter ett boende så återstår det bara härbärgen.
3. En tredje funktion är att reglera efterfrågan på bostäder. När klienterna hänvisas till härbärgen istället för andra mer attraktiva logiformer sjunker antalet personer som söker om hjälp eftersom många väljer gatan istället för härbärgena.
4. Härbärgena fungerar också som slutstation när vård och boendeformer inte räcker till.

Förespråkarna menar att härbärgen bidrar till att antalet hemlösa blir färre. De menar att de slipper att ligga på gatan och kan få tak över natten och ibland lite mat. En annan fördel är att härbärgena ibland kan leda till någon form av social gemenskap för många ensamma. Det blir en slags subkultur. Förespråkarna menar vidare att de kan hålla sig på "vatten ytan" så att de inte rasar igenom helt. En annan fördel kan vi se i Sahlins olika funktioner där det är ett väntrum där socialarbetare och andra myndigheter kan komma i kontakt med dem.

De som istället är motståndare menar att härbärgena håller kvar den hemlöse på gatan. De kan ofta också leda till att myndigheterna inte tar tag i problemen utan är nöjda med att de kommer in under tak. Man behöver då aldrig känna dåligt samvete att de hamnar på gatan och eventuellt fryser ihjäl utan mer kan mer "legitim" slänga ut dem. En nackdel som jag ofta upplevt är att det är ett kravlöst ställe där man inte förväntar sig något av den hemlöse. Han kan där leva med sitt missbruk utan att någon bryr sig.

Sammanfattningsvis så finns det givetvis både för och nackdelar med ett härbärke. Ofta så kommer härbärgena till de städer där de hemlösa blivit "för många" och där man helt enkelt inser att det inte finns mer resurser än att man tar det billigaste alternativet. Personligen tycker jag dock att det är en feg och mycket kortsiktig lösning där man accepterar problemet. Det blir en förvaring av människor där man försämrar livskvalitén istället för det motsatta.

27. Vilka frivillig organisationer finns det?

När inte stat och kommun räcker till så är det ofta frivilligorganisationerna som får träda in. Innan vi går vad som är deras uppgift och vilken roll de har i dagens samhälle så ska vi kort se vilka frivilligorganisationer som finns. Mina fakta hämtar jag dels från Marie Nordfeldt som forskat mycket inom området men även min egen erfarenhet. Idag är min arbetsplats just en frivilligorganisation och jag har även besökt ett antal andra genom årens lopp.

STADSMISSIONEN: Finns idag i ett flertal städer i vårt land. Grunden är svenska kyrkan och de tillhör en av de större frivilligorganisationerna med ett flertal anställda inom olika enheter. Verksamheten beskrivs enligt följande: *uppgiften eller uppdraget är att komplettera och utmana samhällets insatser för utsatta grupper och individer.* Man vänder sig idag till alla typer av människor med en socialproblematik och innefattar allt i från unga till gamla.

FRÄLSNINGSSARMÉN: Personligen tycker jag dessa har ett enormt genuint arbete med en lång tradition bakom sig. För makarna Booths som en gång grundade verksamheten så var de grundläggande beståndsdelarna ett mycket varmt socialt arbete som handlade om soppa, tvål och frälsning. De ville ge de mest utsatta mat och kläder och samtidigt visa på en god och kärleksfull Gud genom kärlek och omtanke.

RÄDDNINGSMISSIONEN: Finns än så länge endast i Göteborg. Organisationen bildades 1953 utifrån Lundens missionsförsamling och den har framför allt ett antal olika frikyrkor bakom sig. Kärnverksamheten inom Räddningsmissionen är olika boende enheter men även en öppen verksamhet dit många utslagna vänder sig. Under de senare åren har man även utvecklat verksamhet inom psykiatri, dubbeldiagnos, för ungdomar och på fängelserna.

LINNÉAHUSET: Startade i slutet på 1960-talet och kom utifrån den väckelse som då ägde rum. Linnéahuset har ett behandlingshem men även en öppen verksamhet samt ett fältarbete.

LP-STIFTELSEN: Denna rörelse gick i konkurs 1997 men startade i stället upp lokala förankringar i olika städer. Behandlingen bygger mycket på den kristna livssynen med olika kristna inslag i rehabiliteringen.

Jag har här tagit upp några av de större frivilligorganisationer som finns. Till dessa förekommer det ytterligare ett antal.

28. Vilket syfte har frivilligorganisationerna och vilken roll har de mot de hemlösa?

Frivilligorganisationerna har funnits i många år. Från början fanns de framför allt när vårt välfärdssamhälle inte räckte till. Genom åren har vi dock kunnat se att frivilligorganisationerna fått flera olika roller i samhället.

Frivilligorganisationerna själva hävdar ofta att de utgör ett komplement till den offentliga sektorn genom att fungera som en extra välfärdsförstärkare. De kan nå personer som inte vill ha kontakt, eller har dåliga erfarenheter av de sociala myndigheterna. En funktion som blivit allt viktigare under 1990-talet är att dessa organisationer blivit ett mellanled mellan individer och offentliga myndigheter.

De allra sämst ställda har ofta varit de som frivilligorganisationerna främst har nått. Hemlösa människor och uteliggare har varit ett genomgående tema för många av dessa organisationer. Bakom sig har de en lång tradition där de förr ofta förknippades med fattigvården. (Lundström 1995)

Eftersom de frivilliga organisationerna karaktäriseras av att de inte är vinstdrivande och har tillgångar i form av bland annat ekonomiska resurser och ideellt arbete (Lundström och Wijkström 1997), antas de kunna ha lägre kostnader för tjänsteproduktion än aktörer från såväl den privata som den offentliga sektorn. Det utvidgade ansvarsområde som kommunerna genom ett flertal decentraliseringsformer fått erfaras, i kombination med ett allt kärvare ekonomiskt läge under 1990-talet har medfört att kommunerna mer än tidigare måste söka olika praktiska lösningar för att klara av de uppgifter som vårt välfärdssamhälle innebär.

Ökat medvetande angående hemlösheten hos "Svensson" är en annan viktig roll för frivilligorganisationerna. I den organisationen jag själv arbetar så vänder vi oss på olika sätt till allmänheten. Det kan vara genom julkonsärer för de hemlösa, volontärsarbete, föredrag med mera.

En viktig roll som växt fram mer och mer är rollen som opinionsbildare och pådrivare för en socialpolitisk utveckling. Nordfeldt (2000) skriver att rollen som opinionsbildare blivit allt viktigare. Att vara en slags "vakthund" där man beaktar den hemlöses röst och samtidigt

skriker till när det blivit för illa. Inte sällan så har frivilligorganisationerna fått en roll där de står på de svagas sida och är dennes röst i samhället.

Sammanfattningsvis så ser vi idag ett antal olika roller för de olika frivilliga organisationerna. Att komplettera socialtjänsten, att nå de allra mest sargade samt att vara en opinions bildare i samhället är de roller som man i dag förknippas med. Samtidigt har det också hänt att det höjts röster mot dessa organisationer där man menat att de ibland bara gör ett kortsiktigt arbete. Min egen erfarenhet är dock att samhället är i stort behov av den frivilliga sektorn. Just rollen som mellanhand och den hemlöses röst tror jag är en livsviktig uppgift för dessa organisationerna.

29. Hur påverkar ensamheten den hemlöse?

Detta är en fråga som jag tagit med helt utifrån mina egna erfarenheter med de hemlösa. Jag vill medge att jag inte har funnit några vetenskapliga belägg för det. Men jag väljer ändå att ta med frågan och lyfta upp ensamhets problemet på grund av att jag sett hur den hemlöse har påverkats.

Jag ser det utifrån tre olika aspekter.

1. Många lever idag i ett ensamhethushåll. Inte sällan är människor så ensamma så att de tar till alkoholen. Ensamheten kan vara en anledning till att alkoholen kommer in i bilden. För vissa slutar det inte där utan i en förlängning kan det sluta med att en människa blir hemlös.
2. Som hemlös så upplever man ofta en oerhörd ensamhet. Visst kanske man får en del likasinnade vänner på gatan men livet är enligt alla de jag mött både kallt och ensamt.
3. Vår uppgift är att hjälpa människor bort från drogerna och hitta ett bra boende. Mer än en gång så har vi lyckats motivera människor till att lägga av med droger. Vi har hittat en lägenhet och allt har gått framåt. Men vad händer när personen flyttar in i lägenheten efter kanske en lång tid på olika boenden? Är allt klart då och livet är toppen? Nej, tyvärr är det inte alltid så enkelt. Då slår ensamheten till. Tankarna börjar surra och vägen tillbaka till flaskan är nu inte lång. Här har jag sett många själar falla tillbaka.

Sammanfattningsvis så tror jag utan att ha några egentliga belägg för det att ensamheten är ett av våra värsta problem. För de hemlösa är det inget undantag. Snarare tvärt om. Förutom att individen inte har någon bostad, kanske ett svårt missbruk, eventuellt en splittrad familj, så läggs nu ensamheten till detta.

30. Hur ser det ut för de hemlösa i Västeuropa?

Hemlösheten ökar i Västeuropa! Ja, den saken är man idag ganska så överens om. Sen skiljer sig det ganska mycket vad det gäller åtgärder, antal och bemötanden. Mycket beroende på hur man gör undersökningarna men även att definitionerna kan vara lite olika. Inom EU så finns det dock en sammanställning från forskargruppen The European Observatory on Homelessness. Deras senaste undersökning var från i början på 1990-talet och den förtäljer bland annat följande:

- Mellan 15 och 20 miljoner inom EU har inte en dräglig och trygg bostad.
- Cirka 3 miljoner människor hänvisades till bekanta och släktingar, eller andra kortsiktliga bostadslösningar.
- Ungefär 2 miljoner västeuropéer är beroende av stöd i form av härbärgen och annan service genom den offentliga eller frivilliga sektorn.

Den största andelen hemlösa finns enligt denna undersökningen i Storbritannien, Tyskland och Frankrike.

En ökad livslängd bland befolkningen och en större andel enpersonshushåll gör exempelvis att antalet hushåll ökar i de flesta av Västeuropas länder, trots en fortsatt nedgång i befolkningsantalet. I genomsnitt ökade antalet hushåll med 15 % i den Europeiska unionen mellan 1980 och 1995. Antalet bostäder ökade däremot bara med i genomsnitt 10 %. Detta innebär bland annat att det blir en stor bostadsefterfrågan och att priserna höjs, i synnerhet på små lägenheter. För svaga grupper på bostadsmarknaden, exempelvis ungdomar, ökar därmed risken för hemlöshet. Dessutom visar undersökningen även på att arbetslösheten steg med 4 % under samma period. En annan viktig anledning är avinstitutionaliseringen inom psykiatrin vilket är en generell trend inom EU.

Europarådet slår fast att hemlösheten har ökat under 1990-talet. De uttrycker även att risken att blir hemlös har ökat betydligt. Man kan även se att det finns en ökad insikt bland hemlöshets forskare i Europa. Insikten innefattar framförallt förändringar inom samhällsstruktur, arbetslöshet och bostadsmarknadens funktionssätt. (Nils Hertting 2000)

Sammanfattningsvis så är forskarna överens om att hemlösheten ökat i Västeuropa. En intressant fråga är då varför det har blivit så? Vi har redan varit inne på de ökade ensamhushållen, arbetslösheten och den ökade efterfrågan på bostäder. Till detta kan läggas ett kraftigt ökat drogproblem med en klart liberalare syn. Samhällsklasserna har ökat markant och många slås idag ut redan i tidig ålder.

31. Hur ser framtiden ut för de hemlösa?

Det är givetvis en omöjlig fråga att svara på. Men samtidigt kan vi se en del indikationer som tyder på olika saker. Det är dessa jag kort ska försöka belysa.

Går vi tillbaks till det historiska perspektivet så kunde vi där se att utvecklingen på flera sätt gått framåt. Detta till ungefär 1985 då konjunkturen svängde. Staten fick problem med ekonomin och de som först får stryka med då är som så ofta tidigare de svaga grupperna i samhället. Samtidigt så blev arbetstillfällena färre och då flyttar fler folk in till storstäderna. I storstäderna blir det akut brist på bostäder och vräkningarna ökar nu drastiskt. Allt är som ett negativt ekorhjul och ofta får de hemlösa mycket stryk i ett sådant här läge. Psykiatrireformen slog igenom och samtidigt ökade drogproblemen lavinartat i början på 1990-talet.

Allt detta ledde till att skapa den nya hemlösheten med fler ungdomar, fler kvinnor, tyngre missbruk och fler med en psykisk problematik. Samhället börjar nu återgå till kortsiktiga och mer ihåliga lösningar i form av bland annat härbärgen som enligt min mening mer håller kvar de hemlösa istället för att hjälpa dem bort från gata.

Framtiden ser därför oerhört dystert ut vilket också undersökningar i övriga Europa kan stämman in i. Det positiva när välfärdsamhället inte orkar med är att "Svensson" börjar att engagera sig mer. Att hjälpa sina medmänniskor kommer mer på dagordningen hos vanliga människor vilket i sig är oerhört bra och viktigt.

32. Kommer det alltid att finnas hemlösa?

Swärd (2000) tar upp lite tankar kring detta och menar att det är en myt att det alltid har funnits hemlösa och därför måste det alltid finnas hemlösa. Han skriver att de finns de som menar att det alltid har funnits folk som kommer att välja gatans liv.

Det är viktigt att behålla friheten och att det inte ska finnas en stat som försöker göra alla människor lika. Personligen har jag själv mött detta argument framförallt utomlands och framför allt i arbetet med missbrukare. Men vi ska veta att det är ett mycket fåtal som verkligen har valt ett liv på gatan. Skrapar man lite på ytan så är det ingen av dem jag har träffat som kan tänka sig den oerhörda förnedringen som det innebär att inte ha något hem.

Tittar vi på utvecklingen i samhället så är det inte så att vi har fått fler krävande människor eller frihetskämpar när det blivit fler hemlösa. Problemet ligger snarare i att skyddsnetet i det moderna samhället rasat sönder som ett korthus. Jag tror att det kommer att bli svårt att hjälpa alla de hemlösa som kommer att finnas i framtiden men bara för att det är svårt så får vi aldrig ge upp. Göteborgs stad hade för många år sedan en vision om att år 2002 ska det inte finnas en hemlös i stan. En vision som många skrattade åt och som tyvärr inte var genomförbar. Men vågar vi inte satsa mot stjärnorna så kommer vi aldrig att nå trädtopparna.

33. Går det att förebygga och minska hemlösheten?

Mitt svar på den frågan är givetvis ett stort JA! Genom att satsa mer pengar på att allt ifrån skolan till missbruksvård mer mera så kan vi förhindra att folk hamnar på gatan.

Anders Giertz (2000) tar även upp att vi måste försöka hitta mer långvariga bostadsmöjligheter istället för allt kortsiktliga alternativ som oftast inte leder någon vart. Att hitta boendeformer som även ett hushåll med en svag ekonomisk och social ställning klarar är också ett måste. Vi måste arbeta på alla fronter i ett tidigt skede så att vi kan undvika vräkningar menar Giertz.

Håkansson (2000) menar att kommunen måste gå in och backa upp de hushåll som har det svårt. Håkansson menar vidare att kommunen måste ha del i vräkningsbesluten för att hitta alternativa lösningar. Har en person väl hamnat på gatan så är vägen ofta lång tillbaks. Därför gäller det att rädda situationen i ett tidigare läge.

Beijer (1998) tar i sin rapport om kvinnor upp att vi måste satsa på bättre boendeformer med fin miljö och ett väl fungerande stöd. Detta är en dyr process men det är ändå sättet om vi ska förhindra att människor hamnar på gatan.

Expertutlåtandet (2000) tar upp ett antal synpunkter från de hemlösa själva på hur man skulle kunna minska hemlösheten. Här kommer lite konkreta tankar från dem:

- **HYR UT TOMMA LÄGENHETER:** Det står idag tomma lägenheter lite varstans. Våga hyra ut dessa till hemlösa så att de beblandas bland vanliga människor.
- **SÄNK KRAVEN PÅ BOSTADSSÖKANDE:** Med dagens krav är det totalt omöjligt för en hemlös att komma tillbaks på bostadsmarknaden.
- **BYGG MER SMÅ LÄGENHETER:** Hela samhället skriker efter små lägenheter.
- **LYSSNA PÅ DE HEMLÖSA:** Våga ta tid med de hemlösa och lyssna på vad de har att säga.
- **GÖR ALKOHOLEN MER SVÅRTILLGÄNGLIG:** Missbrukarna om några borde veta vad de talar om här. Många menar på att det är tillgängligheten som styr vilket missbruk vi har.
- **KLASSA INTE NER ALKOHOLISTER:** Ofta betecknas missbrukare som andra klassens medborgare och de har ingen chans till ett värdigt liv.
- **MINSKA ARBETSLÖSHETEN:** För att kunna ha en bostad måste du ha arbete. Ofta drabbas de svaga först av alla nedskärningar. Dessutom sjunker människans värde när han inte har något jobb.
- **UNDVIK KATEGORIHUS:** Att samla människor med samma problematik löser inga problem.
- **HJÄLP FOLK ATT BEHÅLLA SINA BOSTÄDER:** Samhället blir inte bättre bara för att man vräker en människa. Det är bättre att kunna ta tag i problemet medan det finns en chans. Utan bostad så rasar det fort.

Sammanfattningsvis så krävs det utan tvekan mer pengar för att kunna förebygga hemlösheten. Men det krävs även ett annat tänkande. Ett tänkande som är långsiktigt och där vi sätter lika värde på alla människor. Jag tror även att vi måste satsa tidigt för att förebygga hemlösheten. Då menar jag framför allt i skolan och ett stöd mot familjerna. Tappar vi människor redan i tidig ålder. Ja då får vi snällt acceptera att människor får leva i en misär senare i livet.

34. Hur ska vi bemöta en hemlös?

Jag väljer att avsluta med denna frågan eftersom att jag tror att en förändring i samhället måste börja med mig själv.

Jag kan inte alltid bara skylla på politiker och makthavare utan även jag har ett ansvar i vårt samhälle.

Svaret på frågan är glasklart: Du ska möta en hemlös precis så som du själv skulle vilja bli bemött. Orden RESPEKT och VÄRDIGHET är två ord som jag tror är avgörande.

Våga SE de hemlösa människorna och ta dig tid för dem.

Avslutning och sammanfattning

Precis som jag nämnde i början är vissa frågor inte enkla att svara på. Ibland finns det lika många svar som det finns individer.

När jag läser mitt eget arbete så inser jag att det är en minst sagt negativ bild jag ger. Men tyvärr är det inget glamoröst liv att vara hemlös. Att aldrig vara accepterad och att allt som oftast känna en total förnedring.

Dessutom tror jag nu att vi går en oerhört tuff tid till mötes med en ännu större problematik de närmsta åren.

Men samtidigt så är det en utmaning, en utmaning om att hjälpa människor och göra någons liv värdigt. Här kan politiker, socialarbetare och andra som har makt förändra visa saker. Men samtidigt räcker tyvärr inte det. Utan jag tror att var och en på olika sätt kan hjälpa den hemlöse. Jag tror även att man kan förebygga hemlösheten genom att SE de i sin närhet som lever i en tuff situation. Kanske är det en granne eller en släkting som har det jobbigt.

För en sak har arbetet med de hemlösa lärt mig. Och det är att det är en enorm förmån att få arbeta med människor med en social problematik. Det är inte alltid enkelt, men känslan när man fått vara med att hjälpa en människa till ett bättre liv är helt obeskrivlig.

Jag vill avsluta med Jesu ord från bibeln och närmare bestämt från Matt 25:40

**VAD NI HAR GJORT FÖR NÅGON AV DESSA MINSTA BRÖDER OCH SYSTRAR,
DET HAR NI GJORT OCKSÅ FÖR MIG.**